

szerűség plasztikus ismétlődése, s bizonyos állandósulása után alkotható meg. A hatvanas, hetvenes évek árnyalt, új vonásokat hozó mozgásformái pedig sokszor nehezen kitapintható, absztrahálható anyagot nyújtanak. De ha említett legjobb vagy sikerültebb példáinkat (elemzésünk sorrendjében) emlékezetünkbe idézzük (*Negyven prédikátor; Csontmolnárok; Vizsgálati fogság; Kerengő; Képzelt riport; Én vagyok; A Prometheus-rejtély*), akkor az évtized eddigi „parabolatermését” örömmel nyugtázhatjuk.

VASY GÉZA

Pályatükör egy kisregényben

GALGÓCZI ERZSÉBET: PÓKHÁLÓ

Úgy indult el az irodalomban Galgóczi Erzsébet, mint aki mellé korán oda-szerződött a szerencse. Mindössze húszesztendő, amikor 1950-ben megnyeri egy tehetségkutató pályázaton az első díjat a novellakategóriában. Rögtön felfigyelnek rá, a győri munkáslány a Szabad Ifjúság munkatársa lesz, majd főiskolai hallgató. A pályázatot megelőző és követő évtized azonban a szó hétköznapi értelmében nem sok szerencsét mutat. Annál több ellentmondást, amellyel az emberi léleknek szembe kellett néznie, annál több belső küzdelmet. Galgóczit munkáslányként fedezik fel ugyan, de középparaszt szülők gyermeke. A tanulás jogáért a jussáról kell lemondania: sok a gyerek, kevés a föld. Érettségi után elkezd a bölcsészkar tanulmányait, de hat hét után abba kellett hagynia, mert származása miatt se ösztöndíjat, se menzát nem kapott. Így lett tehát munkás.

Napfényes két esztendő után a folytatás se sokkal derűsebb. Az eszmények és a valóság közötti szakadék felismerése, a világnézeti, a művészi, a személyes-egzisztenciális válság éveken át sodorta. Az ember és a művész mégis ki tudott lábaltalni vergődő helyzetéből. A poklok poklából: a létezés értelmetlenségének képzetéből. Ha másképp nem, hát úgy, hogy *könél keményebb* lett.

Galgócziról sokan mondták már, hogy született *novellista*. Van is ebben igazság, de persze csak megszorításokkal. Feltűnő ugyanis, hogy írásainak jó részébe mily sok líraiság vegyül. Nem hangnemben, stílusban, ábrázolásmódban, hanem az írói magatartásban. A vallomáskényszer novellái egy vonulatát közvetlenül is jellemzi, s önmagáról, életéről, helyzetéről epikusan is sokat elmond. Olyan író, aki csak arról tud igazán beszélni, amiről közvetlen tapasztalata van. Önmagáról, környezetéről. Így már érthető, hogy felnevelő világról, a magyar faluról van a legtöbb mondani-valója. Mai napig kétlaki: a fővárosból rendszeresen hazajár szülőföldjére. Írásai azonban egyáltalán nem felelnek meg a hagyományos paraszttíró címkének. Maga a valóság egyre jobban átalakítja a parasztfogalom tartalmát. S Galgóczi együtt mozog a valósággal. Sohasem a múlt izgatja igazán, hanem a történelmi értelemben vett jelen, tehát az, amelyik egy nagy társadalmi korszak pillanatnyi jelenideje, s amely szükségszerűen magával hordja a múlt (a sokféle, sokrétegű múlt) és a jövő számos tendenciáját. A valósággal való együttmozgás azt jelenti, hogy Galgóczi írásainak sorából a magyar falu szocialista fejlődésének története is kibontakozik.

Nemcsak epikusan dolgozza fel élményeit. Hosszú évekig végzett újságírói munkát, s ennek az eredménye az ötvenes évek második felétől kibontakozó riporteri

tevékenysége. Vaskos kötetbe összegyűlt riportjai közvetlenül nagyon sokat megragadnak a változó falusi életből. A riportírásnak azonban nemcsak a hatalmas életanyag összegyűjtése a hozadéka az epikus számára. Írói szemléletét, ábrázolási módszerét nagymértékben alakították a riportok is. Egy interjúban mondotta: „A parasztábrázolás hagyományával az én nemzedékem már nem tudott mit kezdeni.” Sarkított megfogalmazás, de a tendenciája mindenképp igaz, ha figyelembe vesszük, hogy inkább csak a parasztábrázolás régebbi, századeleji hagyományaira vonatkozik. Mert ellenpéldaként gondoljunk Móricz Zsigmond vagy Sarkadi Imre szemléletére és módszerére. Aligha véletlen, hogy náluk is nagy szerepe van az életműben a riportnak, hogy náluk is gyakori a pálya egy szakaszán a riportszerű ábrázolás. S a szemlélet világosan a Galgóczi felé mutat: „Írásaimban soha nem a parasztot kívánom ábrázolni, hanem az embert, aki történetesen falun él” — mondotta.

Egyes művei azonban — főleg a hatvanas években — túlságosan kötődtek a riportszerű ábrázoláshoz. Élményeit nem mindig dolgozta fel eléggé, nem mindig az epika törvényszerűségei szerint formálta. A jelent közvetlenül: a jelen történésein keresztül megmutató író mindig fenyegeti ez a veszély. Helytelen ezt sematizmusnak nevezni, mint néhány kritikus tette, hiszen a sematizmusnak éppen az életidegenség, a valóságfedezet hiánya a szembeötlő jegye, s Galgócziról éppen az ellenkezőt állíthatjuk. Nem hiteltelének ilyenfajta írásai, de túlságosan leíró-közlő jellegűek. A megjelenítés csak részben sikerül. Ezért azonban mindig kárpótól bennünket a valóság-megmutatás kétszeres izgalma. Az, hogy a mai világról lényeges dolgokat tudhatunk meg, s az, hogy ez a megmutatás mindig sarkít, kiélezi az ellentmondásokat, hogy szemléletesebbé tegye azokat. A *drámaiság* jellegzetes jegye Galgóczi műveinek. S míg korábban ez a drámaiság jelentős részben a személyes életsors ellentmondásainak a kibontásából épült, addig az utóbbi másfél évtizedben egyre erősebben a szocialista társadalom útjában álló objektív ellentmondások sora lesz az alapvető. A valóság drámai megragadása nem egyfajta tragikus létszemlélet következménye. A művekben ábrázolt tragédiák mindig az *egyén* tragédiái. Amelyek persze a különböző közösségekre is hatással vannak kisebb-nagyobb mértékben, de nem egy nép, nem egy közösség tragédiái, s nem is a létezésnek valamiféle elvont, eleve tragikus minősítése a magyarázatuk. Az elbukó hősök mindig tragikus vétséget követnek el, s e vétségért bűnhődnek, nem másért. Viszont a vétek és a bűnhődés gyakran nem arányos, néha a kis hibáért is túl nagy a büntetés.

Galgóczi kisregényei — s a kisregényhez közelítő hosszabb elbeszélései — különösen szemléletesen mutatják a mai valóság ábrázolásához való, imént vázolt viszonyát. S még valamit. Mivel ez a valóság egyre mozog, s az író benne élve, a születés pillanatában akarja megragadni, ezért vállalnia kell, hogy munkái esetleg „csak” *pillanatfelvételek* lesznek. A pillanatfelvétel nem meríti ki tárgyát, sokat kell belőle készíteni, hogy viszonylag teljes képet kapjunk. Ezért Galgóczi rendre visszatér témáihoz, alakjaihoz. A *motivumvándorlás* igen gyakori nála. De törvényszerű módon a számára legfontosabbal: a problémákkal néz ismételten szembe. E problémavándorlás persze csak részben következik a pillanatfelvétel módszertani sajátosságaiból. Ugyanilyen fontos a valóság „makacssága”, nehezen változó, a problémákat nehezen, lassan és sokszor csak felemásan megoldó jellege. Minderre jó példa lehet a *Pókháló*, Galgóczi Erzsébet egyik legsikeresebb műve.

A *Pókháló* 1972 decemberében jelent meg a *Kortársban*. A következő évben önálló könyv formájában és a *Körkép* 73 antológiában is olvasható volt, filmváltozatát 1974 tavaszán mutatták be. Azért szükséges a megjelenés látszatra fölösleges adatait részletezni, mert a *Pókháló*nak két változata ismeretes. A *Körképben* közölt változatnak más a lezárása. De erről majd később.

A történet napjainkban játszódik, „valahol Magyarországon”, egy faluban. Főhőse Niklai Géza téveszelnök. Az ő életének néhány kulcsfontosságú napját ismerhetjük meg. Amelyeken villámgyorsan szövődik körülötte a pókháló. S bár a valóságos pókháló szálai vékonyak, e képzeletbeli oly erősek, hogy Niklai Géza tehetetlen velük szemben.

A cselekmény gyors sodrású, szigorúan megkomponált. Aligha van értelme ismer-

teíni, de annál fontosabb a szereplők helyét vizsgálni e cselekményben. A nép és a hatalom, a nép és a politika körei érintkeznek itt, s a különböző típusú vezetők, a hatalommal más-más módon élők kerülnek szembe egymással. Niklai bizonyos hatalmi erők ütközési pontjába kerül, s ez lesz a tragédiája.

Niklai Géza jó téeszelnök. Hosszú évek munkája — az övé és a falué — van abban, hogy a semmiből 50 millió forintot vagyonú szövetkezetet teremtenek. S Niklait ez a siker sem szédíti meg. Nem kezd el basáskodni, nem lesz „vörös báró”, mint a *Kinek a törvénye?* Mátéja. Nem folyamodik soha törvénytelen eszközökhöz. Nemcsak a saját maga, de a falusi közösség érdekében sem csal. Szolgálja a csoportérdeket, de nem helyezi az egész társadalom érdekei elé. Nem mások rovására akarja előbbre vinni a falu népét. Nem tesz úgy, mint a *Bizonyíték nincs* Ráfi Istvánja, aki egymilliót sikkaszt, s a pénzt a téesz eredményesebb munkálkodása érdekében használja fel. Vagyis Niklai Géza a hatalommal csak élni tud, de visszaélni nem. Puritán ember, aki leváltatja a részeges, munkáját egyébként jól végző brigádvezetőt, mert az néhány száz forinttal egyszer elfelejtett elszámolni. Múltjából, azon túl, hogy parasztszarmazású, csak ennyit tudunk. S azt, hogy állandó hajszoltságban él. Már az első jelenetben elhangzik mottószerűen vissza-visszatérő mondata: „Ez a hét még nehéz lesz, aztán egy kicsit fellélegezhetünk.” Feleségének szokta mondani, aki szinte alig látja férjét, két gyereke apját. S még egyet tudunk róla: hogy szeretője van. Zsuzsa tanárnő a kisvárosban, a járási székhelyen. Kapcsolatuk tényének fontos szerepe lesz a konfliktus elmélyítésében. Ám magáról e kapcsolat tartalmáról, indokoltságáról sem Zsuzsa, sem Niklai oldaláról nem tudunk meg semmit. Szeretik egymást, de Niklainak nincs ideje a szerelemre se. S közben a feleségét, a családját is szereti, s esze ágában sincs elválni. Zsuzsát tehát csak szeretőnek szereti: „A kezdet kezdetén megmondtam: ha férjhez akarsz menni, ne velem kezdj!”. Magánéletének ez a megoldatlansága nyilván hosszabb ideje húzódik. Ezt a hibát hozza magával a kisregény kezdetekor. De ez a motívum nem epizodikus jellegű lesz a történetben, hanem lényegi. Ezért nem elég a kapcsolat jelzésszerű megmutatása. Az olvasó szeretné tudni azt is, hogy mi készteti Niklait e megoldatlan helyzet tartós állapotként való elviselésére, de az ábrázolás ehhez nem ad segítséget. Mintha csak annyi lenne a magyarázat, hogy vezető állásban ez a szokás, s e szokáshoz tartja magát Niklai is. Funkcionálisan alighanem ez a legsúlyosabb hibája a kisregénynek. Pedig első olvasásra szinte észre sem vesszük, talán a szokásjelleg túlságos ismertsége miatt.

Magánélete kettősségét megszüntetni nem tudta Niklai, nem tudott dönteni. Pedig a *dönteni tudás* fontos vezetői tulajdonság, s egyébként ő is rendelkezik e képességgel. Ahogy fonódnak körülötte a pókháló szálai, úgy veszti el fokozatosan tisztánlátását, döntési képességét.

Még valamit érzékeltet a kisregény nyitánya Niklairól: azt, hogy népszerű ember a faluban. Biztos jele ez annak, hogy nemcsak sikeres, de a szó valódi értelmében jó vezető is, aki nem veszítette el eleven kapcsolatát a rábízott közösséggel. A jelek legalábbis ezt mutatják eleinte. Mert ami konfliktusról utólag értesülünk, annyi szinte természetes is, teljes egyetértés sohasem lehet egy közösségben. Pigniczki leváltásának nyilván nem mindenki örült, még a vezetőségben sem. De ez a leváltás lesz a példa, a mérce, amikor Selyem Zsiga ügye szóba kerül. Az agrónómus még új ember a téeszben. Sokfelé járt már, de sehol sem tudott gyökeret eresztetni. Alapjában véve jót akaró, de gyenge egyéniség. S hagyja magát Csegei osztályvezető által befolyásoltatni. Húsz éve kezdtek együtt a munkát, innen a fegyverbarátság. De Csegei már csak a saját karrierjével törődik, Selyem még a munkájára is gondol. Hiszen nem rossz szakember. S a 120 kiló halat sem ellopni akarja a téesztől, hanem meg akarja vele „ajándékozni” azokat a járási embereket, akiktől sok minden függ. Nem annyira saját maga, inkább a téesz iránt akarja rokonszenvüket megnyerni, de persze azt sem bánná, ha rá is felfigyelnének. Niklai nem tulajdonít túlzott jelentőséget a lopásnak, először el sem hiszi, de miután helyettese, Zsuppán rendőrségi ügyet csinál belőle, komolyan tárgyal Zsigával, mert csak a tisztességes megoldásokat tudja elfogadni. Ennek ellenére elboronálná az ügyet, de Zsuppán a vezetőségi ülésen ellenkező véleményen van: „ami áll egy brigádvezetőre, miért nem áll egy

agronómusra?”. Vagyis a tisztesség követelménye. S a többségnek — a közvéleménynek engedve — Niklai mégis elbocsátja Selyem Zsigát. Ezzel zúdítja magára a poklot. Csegei beindítja a járási gépezetet barátja megmentéséért. Bárhol található számára másik állást, de ő itt akarja tartani. Még maga Niklai is kínál a szomszéd faluban jó állást Zsigának, de az, felesége hatására nem fogadja el. Csak a kisregény végén tudjuk meg, mi Csegei következetes haditerve. Dehogy a barátság az oka. Ő már kiszemelte magának ezt a téeszt. Esztendő múlva Niklait leváltatja, Selyem Zsiga lesz az elnök, ő meg főagronómus: „Negyvenéves vagyok — mondja Csegei. — Húsz éve dolgozom a mozgalomban. 56-ban a forradalmi bizottmány, vagy mi a rossebnek hívták, felakaszat, ha idejében meg nem lógok... És még mindig itt rohadok a járásnál.” ... „— Egy téesz?... Aranybánya, öregem. Aranybánya!” Mert „téesz-elnöknek lenni vagy nagy felelősség, vagy nagy buli...” Galgóczi nem hagy semmi kétséget az iránt, hogy Csegei a bulit keresi, s hogy Selyem Zsigát is ilyen irányban befolyásolja. Zsiga deformálódása fokozatosan bontakozik ki. Amikor Niklai visszaveszi a téeszbe, már első munkanapján első dolga, hogy Pigniczkit újra brigádvezetővé tegye, az öreg Zsuppánt pedig, aki leleplezte a hallópást, elkeresse a halastótól és vérig sértse. A szüret kezdetekor pedig újból megjelenik egy teherautó, amelyik a városba fog szállítani egy rakomány „ajándék” szőlőt. Zsiga maga mögött érzi Csegei mindenható hatalmát, s ettől erélyes és magabiztos lesz.

Miért kell Niklainak visszavennie Selyem Zsigát? Mert a pókháló szálai nemcsak őt fenyegetik, de a téesz egységét is, a normális üzemenetet. Először egy újságíró jár a faluban, s „leleplező” riportot ír. Majd az általános pénzügyi ellenőrzés következik. Ez már megzavarja Niklait, látja, hogy tudatosan ellene törnek. Mindez nem elég, mert semmit sem talál. Erre jön az általános ellenőrzés, leltározás a legnagyobb dologidőben. S az ismeretlen jóakaró váratlanul Zsuzsát is áthelyezteti a faluba „Niklai kedvéért”. Ez már sok Niklainak is. A teljes tehetetlenséget érzi. Hiába tudja, hogy betartja a törvények kijelölte utat, azt is tudja, hogy ugyanezekkel a törvényekkel tönkre lehet tenni őt is, nemcsak a törvények megszegőit. Minden a gyakorlati alkalmazáson múlik. S ezen a ponton mondja azt Zsigának: visszaveszi, ha abba hagyják a vizsgálatot. Elvileg talán hibának minősíthető Niklai döntése, de gyakorlatilag mégis helyes volt. A közösség pillanatnyi érdekének jobban ártott a vizsgálat, mint Zsiga visszavétele. De Niklainak ez a visszavétel ártott jobban. Nem elvei ellenére cselekedett, hiszen ő eredetileg sem helyezte az elbocsátást. De az ellene szőtt hálóban már csak vergődni tud. Ez az utolsó döntése a vezetőknek. Mert a Csegei által összehívott csonka vezetőségi ülésen már nem tud a téesz elnökeként viselkedni. Pedig fontos dologról van szó: helyettesének, Zsuppánnak a leváltásáról. Amiért önbíráskodott, s apjának megsértése miatt felpofozta Zsigát. Niklainak elvileg számos lehetősége lenne, hogy legjobb munkatársát megmentse. De nincs ereje, s ez a valószínűleg szabálytalanul megtartott ülés nemcsak Zsuppán, hanem gyakorlatilag Niklai leváltását is jelenti. Niklai önmagát váltja le azáltal, hogy semmit sem tesz. Cselekvésképtelensége azt mutatja: a pókháló szálai jó erők, szinte fojtogatják. Magánélete is a csőd küszöbén: reggel épp akkor találkozott a feleségével, amikor Zsuzsától jött ki. Akihez végleg elbúcsúzni ment be, de aztán nem volt ereje rögtön otthagyni őt. S mire a vezetőségi ülés után hazaér, a felesége már csomagolja a maga és a gyerekek holmiját, hogy örökre elhagyja a férjét. Niklai magára marad teljesen. A zárójelenet érzékelteti, hogy a falu is elfordult tőle. Korábban mindenki szóba elegyedik vele, most alig köszönnek. Zsuzsa is elfordul, nem akarja észrevenni a férfit. Mit tehet ebben a helyzetben Niklai?

Kimegy a szőlőbe — ott van az egész falu. Zsuppán épp azt figyel, mennyi szőlőt raknak a városba készülő teherautóra. Niklai ezt mondja neki: „Az emberek nem tudnak semmit. Pedig ha van értelme marakodni a hataloméért, csak miattuk van értelme... Ez a hét még nehéz lesz, aztán a jövő héten egy kicsit fellélegezhetünk. S megbeszélünk velük mindent.”

A másik *(Körkép 73)* változatban pedig, mielőtt elmenne hazulról, magához veszi a pisztolyát. Zsuppán sem áll vele szóba, Niklai elmegy a saját présházába s ott főbelövi magát. Mire: „A dombtetőn őrködő suhancok azt hiszik, hogy a csősz adott

jelt a lövöldözéshez — elsütik puskáikat, és színes rakéták száza lobbannak a szüretelők fölött.” Kezdődik a népünnepély, mely az olvasó számára haláltánc lesz.

Melyik megoldás a jobb? Melyik a hitelesebb? A kritika ezen nem medített, mert nem a *Körkép* 73 szövegét olvasták. Niklai bukását szükségszerűnek érezték, de a lezárást perspektivikusnak, Niklai magarátalálása jelének. Pedig Niklai semmivel sincs itt előbbre, mint az újságcikk megjelenése után. Akkor Zsuppán javasolta neki, hogy hívjanak össze gyűlést, szembesítsék a tényeket és az újságírókat, de Niklai azt mondta, most nincs rá idő. Tudja tehát, hogy egyedül a szocialista demokrácia, a közvéleményre való széles körű támaszkodás őrizheti meg a hatalmát tisztának, de nem veszi észre, hogy a döntő pillanatban halogatni életveszélyes a demokrácia jövőjére nézve. S ez a demokrácia utáni nosztalgia, a halogató taktika van jelen utolsó szavaiban is.

Önmagában, íróilag egyik megoldás se jobb a másiknál. De annyi bizonyos, hogy a kisregény az öngyilkosságot készíti elő. Csegei terve jobban sikerül, mint gondolná, hiszen ő csak Niklai meghunyászkodására, s nem azonnali összeomlására számított. De Niklai nem tud tartósan meghunyászkodni. A kisregény zárójelenetében viszont a harcot se tudja vállalni. Öngyilkossága ezért logikus. A „szelídebb” és közismert változat lezárása Niklai egyéni katasztrófáját semmilyen értelemben nem oldja fel. A pisztolylövés tisztáz és felold, a Zsuppánhoz intézett mondatok ezt nem teszik meg. Sőt, Niklai szavazásának ideidézésével azt jelzik, hogy továbbra is tehetetlen. Ahhoz, hogy feloldódjon a konfliktus, akció kell. Nem feltétlenül az öngyilkosság, hiszen sok más lehetőség is van. Akció híján azonban ez a befejezés végül is legfeljebb aktuálpolitikai követelményeknek felel meg, de nem esztétikainak. Az író nem tudott erőszakot tenni anyagán, nem tudta hősét igazán élve hagyni.

Niklai sorsától függetlenül a lezárás mindenképpen távlatos mégis. Mert Zsuppánt leváltják ugyan, de ő nem adja fel a küzdelmet: „Leválthattok, rendben van. De csalódtok, ha azt hiszitek, hogy visszamegyek a gyárba. Nem megyek vissza. Engem itt mindenki ismer, az én szavamnak itt akkor is hitele van, ha nem vagyok vezető. Én itt maradok. Úgy vigyázzatok, hogy rajta tartom a szemem mindenben!” És Zsuppánt a befejező jelenetben is akcióban látjuk. Folytatja az apja dolgát: csöszködik a közös vagyon felett. Példázza Niklai mondásának igazságát: „Mindenkít le lehet váltani. Le lehet váltani a királyt, a miniszterelnököt, engem is, a kanászt is — a népet nem lehet leváltani!”. A ’népet, amely a legkegyetlenebb ítéletet mondotta Niklai fölött: megvonta tőle a szeretetét.

Hogy miért? Az íróról erről így vallott: „Niklai, szándékaim szerint, pozitív hős. Egyik legnagyobb hibája, hogy bizonyos fokig még a taktikázást is erkölcstelennek tartja. Feltételez egy jóindulatú közeget, amelyben él és dolgozik. Holott ez a közeg — minden társadalmi közeg — különböző emberek különböző törekvéseiből áll, tehát sohasem abszolút jóindulatú. Nekem nem szűnő gondot jelent a parasztnak, mint közösségnek az ábrázolása. Engedje meg, hogy Illyés Gyula egyik legutóbbi nyilatkozatából idézzek néhány mondatot: »... Van egy szemlélet, amelyik nem szereti a magyar népet... Borzalmas történelme volt. Nem ismerem még népet, amelyik ennyit szenvedett. Idedobva idegenek közé, mint a másformájú csibe a baromfiudvarba... Én éltem egészséges nemzetekben, tudom, hogy ott milyen az életműködés... Akik nem törekednek népünk megismerésére, hanem szétbomlasztottságát a maguk egyéni érvényesüléséhez használják fel, saját létüket is veszélyeztetik ezáltal.« Nos, én csak a magyar nép, a magyar parasztság közösségében éltem. Néhány éve egy Tolna megyei faluban gyűjtöttem érdekes anyagot: egy téeszelnök több mint egymillió forintot sikkasztott, és ezt a falu gazdaságának fellendítésére fordította. Amikor lebukott, a parasztok össze akarták dobni a pénzt, hogy az elnököt kiváltsák a börtönből. Én akkor erre gondoltam: lehet egy egész falu korrump? Úgy látszik, lehet. Ez a két szélsőséges eset: hogy Niklait, a becsületes téeszelnököt cserbenhagyják, a sikkasztót pedig ki akarják váltani, ugyanannak az egészségtelen történelmi-társadalmi fejlődésnek, ugyanannak a pszichózisnak a következménye.” Ezek szerint tehát Niklai bukásának oka az, hogy a falut egységesnek tekinti. Vagyis már a Pigniczki-ügyben körültekintőbben kellett volna eljárnia. Nem ismerte a politika tak-

tikai szintjét, csak a stratégiáit. S amint *rakényszerült* a taktikázásra, összeomlott. Niklait azonban nemcsak a falusi közeg veszi körül, hanem a járási elvtársaké is. Ha bármelyik közegben otthonra talál, megmenekülhet. A csegeiek szintjére azonban ő képtelen lezúlleni. S mivel — miattuk s a falu érdekében — taktikázni kényszerül, a falu is kiveti. Így lesz közösségeken kívülrekedt, s e helyzetét teszi végleg elviselhetetlenné magánéletének csődje. A jövátéhetetlen hibát azonban nem a taktikázás alkalmi vállalásával, hanem a cél érdekében szükséges és szükségtelen, a *megengedhető és a megengedhetetlen taktikázás* közti lényeges különbség fel nem ismerésével követi el. Tehát a Zsuppán melletti kiállás elmulasztásával. Niklai elbukik, de nem a közönség. S ha most győzött is Csegei, még sincs semmi biztosítéka, hogy ő lesz a főagronómus. Ahol Zsuppán dolgozik, ott ez aligha következhet be.

Galgóczi különös figyelemmel mutatja be — vallomásának megfelelően — a falu sokarcúságát. S a vezetőségét is. A téesz vezérkara szociológiailag is, jellemileg is erősen különböző emberekből áll. Sáray úr, aki földbirtokos volt régen, kiváló szakember. Selyem Zsiga „56 előtt képes volt kiszolgálni egy parasztellenes politikát” s elsősorban nem szaktudásával akar érvényesülni, hanem egyre inkább az ügyességével. Csorvás Tibike, a főkönyvelő kulákgyerek, csúszó-mászó féreg. Sokat köszönhet Niklainak, mégis ellene áskálódik, ha ez veszélytelennek mutatkozik. Zsuppán, a parasztból munkássá, majd agrónomussá lett férfi még Niklainál is pozitívabb hős. Őt nem tudják megtörni. Tudja, hogy az igazságtalanság csak ideig-óráig győzedelmeskedhet.

Galgóczi elkötelezett hevülettel kutatja a falu életét, ámde amit ezen keresztül mond, az sokkal általánosabb érvényű. Fő kérdése a legfontosabb, amit egy mai magyar író föltehet: megteszünk-e mindent erőnkhez mérten azért, hogy a szocialista társadalom célkitűzéseit minél kevesebb kitérővel, minél kevesebb szükségtelen emberi tragédiával valósítsuk meg. Ez a kérdés egyúttal vívódást is jelent azzal a gondal, hogy vajon azokat a korábbi tévutakat, amelyeket legkiélezettebben a személyi kultusz esztendei mutatnak meg, véglegesen fel tudtuk-e számolni, hogy nem áll-e fenn a veszélye annak, hogy egyes kisebb közösségekben, mint amilyen például ebben a kisregényben egy járás és azon belül egy falu, nem térhet-e vissza valamilyen szocializmustól idegen módszer. A *Pókháló* azt mutatja, hogy élnek és működnek anakronisztikus erők, hogy egy kiválóan működő termelőszövetkezet elnökét tönkre lehet tenni, hogy az egész üzemet szét lehet züllesztetni önös célok érdekében.

Niklai látja a feloldhatatlannak tetsző, pedig ma már anakronisztikus szétválasztást: „Ezek azt hiszik, az embernek még most is választania kell: vagy a nép oldalán áll, vagy a hatalom oldalán. Mintha a kettőt együtt nem lehetne képviselni. Sőt! Ma már csak együtt lehet...”. De az írói kritika nemcsak a járásiakhoz szól, hanem a falu népéhez is. Amelyik nagy bajában magára hagyja vezetőjét. Amelyik tévesen értelmezi a demokráciát. Mert a népitélet sohasem volt a demokrácia megnyilvánulása. Nem a gondolat, de az érzelem, az ösztön vezeti. S az ösztön könnyen tévedhet. S az egyes ember ritkán képes olyan szocialista szemléletre, mint Zsuppán vagy Niklai. A vélt vagy valós egyéni érdek sokszor annyira a közösségi elé tolakszik, hogy teljesen eltünteti azt. Nem is annyira Regina néni egyébként fontos funkciójú tagadása bizonyítja ezt, mint inkább a falu népének Niklaira megharagvó képviselői. Pellek Gyuri, a tehenész, vagy az öregasszony, aki fogatot kért burgonya hazaszállításához. Csegei mondásában sajnos van igazság: „Azt hiszed, érdeklí őket, hogy Niklai az elnök, vagy te, vagy a kalocsai érsek? Ez csak minket érdekel, öreg harcos. A parasztnak csak az a fontos, hogy tele legyen a hasa, meg a bugyellárisa. Ha nem rúgjuk hasba, ő is békén hagy minket. Mi pedig most már vigyázunk, hogy ne rúgjuk őket hasba...”. Valóban vannak ilyenek is a faluban. De azért senkinek sem mindegy egyetlen faluban sem, hogy ki az elnök. Nemcsak a zsebük érzi ezt meg, de a közérzetük is. E közérzet változásáról ad képet a *Pókháló* is. Viszont a mestersegesen kikényszerített politizálás, a felbolygatott légkör sem kell nekik. Egy rendőrségi vizsgálat például „hónapokig tart, több száz tanú kihallgatásával, s ha végül sem találunk semmit, akkor is tépett idegek, kozmás száj és megrendült bizalom marad utánuk”. Mert a bizalom alapja a biztonság. Ahogy egy interjúban mondotta

Galgóczi: „Egykori téveszméink egyike az volt, hogy azt hittük: a szüntelenül lobogó politikai aktivitás igénye a tömegeknek. Nem. Az emberek nem »politizálni« vágyanak, hanem békében, létbiztonságban élni, céljuk pedig az, hogy boldoguljanak, azaz gyarapodjanak, és a gyerekeiknek a magukénál jobb életkörülményeket teremtsenek. A nagy tömegek politikai aktivitásának tüze akkor lobban fel, ha e célok elérésében akadályozzák őket. ... Ha a paraszt jó viszonyban van a »felsőbbsséggel«, ha gazdálkodása eredményes, nem beszél erről, hanem nagyobb igyekezettel és jókedvvel dolgozik. Ha úgy tetszik: így politizál.”

A *Pókháló*ból nem véletlenül készült film. Galgóczi kisregénye tulajdonképpen *filmnovella* is. Ma már sokszor nehéz — s néha talán fölösleges is — a filmnovella és a kisepikai alkotás merev különválasztása. Hatások és kölcsönhatások zajlanak állandóan az irodalom és a film között, s ezzel végső soron mind a két művészet gazdagodhat. Az igazi filmnovella köztes alkotás: irodalomként is megállja a helyét, ugyanakkor egy film alapanyaga is. Alapanyaga, mert még nem film. Viszont nehéz egyszerre két műzsát tökéletesen kiszolgálni. S a filmre való koncentráció, vagy egyszerűen csak a filmes gyakorlat hatása sok mindent fölöslegessé tesz. Lecsupaszítja, közlőbbé teszi például a stílust. Fontos, lényeges szerepe lesz feltétlenül a párbeszédnek, az írói közlések aránya csökken, s ami megmarad, inkább csak tárgyilagos kijelentések, ténymegállapítások sora, amelyek a jelenet megértéséhez szükségesek. Például: „Zsupán a téveszirodán telefonál. Egyedül van.” S amikor az újságíró elcipeli Niklaihoz, „A beszélgetés alatt kialszik a szomszéd szobában a fény, megjelenik Anna, csöndesen leül a háttérben s horgolni kezd valamit.” Ennek a közlésnek például a kisregényben is van funkciója, de nem igazán tartalmas közlés mégsem. Nem a maga helyén, hanem a beszélgetés előtt áll, s pusztán informatív szerepe van. Egy filmforgatókönyvben viszont pontosan ilyen informatív közlésekre van szükség.

Az *informatív közlések* sűrűsödése azonban nemcsak epizód- és összekötő elemekre vonatkozik. A képi ábrázolás sokrétűen vissza tudja adni például ezt a jelenetet:

„Kinyílik a bölcsőde ajtaja — s Géza jelenik meg a küszöbön. Meglátja a feleségét — megtorpan.

Hosszú ideig néznek egymásra mozdulatlanul.

Aztán Anna szemét elfutják a könnyek, eltorzul az arca, megfordul, s menekülésszerűen rohan hazafelé.”

A képi megjelenítéshez elég is ennyi szöveg. Az írói megjelenítéshez azonban meglehetősen kevés. Mert e találkozásnak látjuk ugyan később a következményeit, de a hatását, például azt, hogy Niklai mit gondol, mit érez, mit szándékozik tenni — azt nem tudjuk meg.

A filmes látásnak tehát nemcsak előnyei, de hátrányai is vannak. A kisregény így sokkal többet bíz az olvasó képzelőerejére, kérdés, hogy nem túl sokat-e? Galgóczi azonban alapjában véve sikerült a *Pókháló*ban az egészséges arányokat betartania. Ennek köszönhető, hogy a kisregény a maga nemében sokkal tökéletesebb alkotás, mint a belőle készült film.

Ami hiányzik a kisregényből, azt ellenpontozza, kiegészíti a gondolati tartalmaság. Az élő problémák sora. Az elkötelezett írói szemlélet. Ahol az elkötelezettségnek szemmel látható irányultsága van: ki ellen és kiért perel az író. Ahogy Galgóczi megfogalmazta, s ahogy e kisregényben is valóra váltja: „Haragom és indulatom azok ellen irányul, akik ilyen-olyan hatalmi pozícióból *ma* képesek ártani.” S a másik gondolat: „Olyan világot szeretnék, amelyik nem terheli meg annyira az embereket, hogy a kicsit is gyengéknek bele kelljen roppanniuk.”

Mindezek a törekvések Galgóczi Erzsébetet a mai szocialista realista magyar irodalom legfigyelemreméltóbb alkotói közé sorolják be. A *Pókháló* pedig mintegy folytatása, továbbgondolása az 1970-es években az 1963-ban keletkezett híres regénynek: Sánta Ferenc *Húsz órájának*. Ha nem is olyan hibátlanul, s ha szociológiailag kisebb mintát mutatva is be, de maradandó a híradás, a mai valóság ellentmondásainak felmutatása.